

deSTADSWIJK studies4

Thema's: identiteit en plek, voorbij de branding,
over woonmilieus, opnieuw thuis voelen

Trancity organiseert op 23 maart, 15 april, 11 mei en 2 juni 2009:

De alledaagse en de geplande stad

Samenstelling: Arnold Reijndorp, Leeke Reinders,
Bart Lammers en Simon Franke

Vier bijeenkomsten in de succesvolle serie deSTADSWIJKstudies over theorie en praktijk van stedelijke vernieuwing en ontwikkeling. Met als doel: inzicht en reflectie; koppeling van theorie en praktijk; samenhang tussen fysieke, sociale, economische en culturele benaderingen.

Een programma dat doordringt in de complexiteit van de alledaagse en de geplande stad, waarin stadsbewoners en instituties ieder hun eigen gescheiden werelden lijken vorm te geven.

Deze leergang biedt u de resultaten van onderzoek en theorievorming en geeft u de mogelijkheid om in uw eigen praktijk problemen en oplossingen scherper te onderkennen en te analyseren. Kennis van de alledaagse werkelijkheid en het onderkennen van uw positie daarin als professional zijn een voorwaarde voor succesvolle interventies. deSTADSWIJKstudies bieden geen 'gereedschapskist' voor praktisch handelen, maar wel visies op de ontwikkeling van de stad.

TRANCITY

Wat zijn de **STADSWIJK** studies

Iedere woonwijk verandert voortdurend van karakter, de bevolkingssamenstelling wijzigt en de positie van een wijk ten opzichte van andere wijken en de stad als geheel wordt steeds opnieuw bepaald. Elke 'buitenwijk' wordt vroeger of later een 'stadswijk'. En veel wijken zijn na verloop van tijd dringend toe aan verbetering. Hoewel de aandacht op dit moment vooral gericht is op de herstructurering van de naoorlogse wijken, geldt dit transformatieproces net zozeer voor stadscentra, vooroorlogse wijken, groeikernen of straks de Vinex-wijken. De opgave is om uit te vinden aan welke voorwaarden, ruimtelijk en sociaal, we moeten voldoen om te kunnen omgaan met deze veranderingen en hoe we in een proces van stedelijke vernieuwing en ontwikkeling buurten kunnen maken die aantrekkelijk blijven of weer worden.

de **STADSWIJK** studies geven u de verklaring waarom mooie beleidsdoelstellingen in de praktijk maar moeizaam van de grond komen. De gescheiden werelden van professionals en bewoners zijn een handicap voor succes. Ook het samengaan van architectuur, stedenbouw, wonen, onderwijs, zorg en welzijn zou vanzelfsprekend moeten zijn, maar blijkt moeilijk te realiseren. In vier bijeenkomsten nemen de deskundigen in dit programma u mee op hun zoektocht naar de voorwaarden waaronder stedelijke transformatie succesvol kan zijn.

de **STADSWIJK** studies4

Het programma 'De alledaagse en de geplande stad' neemt het dagelijks leven van de stadsbewoner tot uitgangspunt; de wijze waarop bewoners en gebruikers de stad in bezit nemen. Met dat uitgangspunt wordt stedelijke vernieuwing een vorm van culturele politiek, waarin transformatie niet alleen gaat over het bouwen van huizen, het verplaatsen van mensen, of het realiseren van sociale programma's, maar ook over de beelden, verhalen en symbolen die worden ingezet om een stedelijke ruimte te plannen en te (re)organiseren. We plaatsen daarbij twee domeinen naast elkaar: de stedelijke ruimte als object van professionele planning en beleid en de stad als object van identiteitsvorming door bewoners en gebruikers. We gaan op zoek, niet alleen naar tegenstellingen en spanningen, maar ook naar de wisselwerking tussen de geplande-institutionele en de geleefde-alledaagse stad. Professionals en bewoners opereren weliswaar vanuit aparte werelden, maar de uitdaging ligt erin om deze nadrukkelijker op elkaar te betrekken. Dat kunnen we alleen doen door het verkennen van het terrein van de alledaagse leefwerelden waarin door bewoners en gebruikers aan een wijk betekenis wordt gegeven. Met het alledaagse perspectief willen we begrijpen hoe plekken en plaatsen verbonden zijn met de vorming van identiteiten, en hoe deze werelden zich verhouden tot die welke achter tekentafels en kantoordeuren bedacht worden. Waar wringt het, maar ook: waar liggen aangrijpingspunten voor overbrugging.

Voor wie zijn deSTADSWIJKstudies

U bent in uw werk – beleidsmatig, bestuurlijk of als projectleider – vanuit een sociaal-maatschappelijk of ruimtelijk-fysiek perspectief betrokken bij stedelijke vernieuwing en ontwikkeling; bij wijkontwikkeling en -beheer. De bijeenkomsten zijn bedoeld voor al diegenen met een achtergrond in projectontwikkeling, woningmarkt, corporatie, gezondheidszorg, onderwijs, welzijnswerk, cultuur, architectuur, stedenbouw en planologie. En natuurlijk voor hen die bij de lokale en de landelijke overheid verantwoordelijk zijn voor beleid en uitvoering van de stedelijke vernieuwing.

Wat bieden deSTADSWIJKstudies

Het programma bestaat uit vier dagen met elk een eigen thema. De dagen beginnen met een referaat van Arnold Reijndorp en/of Leeke Reinders. Als medesamenstellers van het programma verkennen zij het thema van de dag. Wat weten we van dit onderwerp. Hoe wordt er in de wetenschap tegenaan gekeken; hoe wordt daar in de praktijk mee omgegaan?

Een tweede lezing wordt verzorgd door een deskundige ‘buitenstaander’. Deze wetenschappelijke bijdrage vanuit een andere discipline dan de stedelijke ontwikkeling biedt een nieuw perspectief op het thema.

Na beide lezingen is er de gelegenheid voor de deelnemers om vragen te stellen aan de sprekers.

Na de lunch toont het referaat uit de praktijk op welke wijze bedrijven en maatschappelijke instellingen op dit moment concreet actief zijn. De sprekers in deze ronde hebben allemaal in hun dagelijks werk te maken met het thema, maar zij staan niet stil in hun werk, zij realiseren zich dat er nog een wereld te winnen is als hun praktijk een extra verdieping krijgt. Inspiratie en waarschuwing om niet te snel tevreden te zijn.

Na het praktijkreferaat kunnen de deelnemers onder leiding van Lenneke Overmaat van Trancity hun eigen praktijk toetsen aan die van de spreker en aan de inzichten die het ochtendprogramma heeft opgeleverd. Daarop aansluitend zullen Arnold Reijndorp en Leeke Reinders de resultaten van de dag in samenhang brengen en relevante aanbevelingen formuleren.

Arnold Reijndorp is zelfstandig onderzoeker op het grensvlak van stedenbouw en sociaal-culturele ontwikkelingen en bijzonder hoogleraar sociaal-economische en ruimtelijke ontwikkelingen van nieuwe stedelijke gebieden aan de Universiteit van Amsterdam, gastonderzoeker bij het Planbureau voor de Leefomgeving en lid van de VROM-raad.

Leeke Reinders is antropoloog en werkt bij het onderzoeksinstituut OTB van de TU in Delft. Thema's waarover hij regelmatig schrijft zijn de antropologie van ruimte, thuis en alledaagsheid, visuele cultuur, mental mapping, hiphopcultuur in de Franse banlieue en verstedelijking in Zuidwest China. Hij werkt momenteel aan een proefschrift over identiteit en de sociale productie van ruimte in twee naoorlogse stadswijken en is tevens redacteur van het tijdschrift Stedebouw & Ruimtelijke Ordening (S&RO).

23/03/09 Identiteit en plek

Bijeenkomst 1

Wat betekenen thuis, identiteit, plek, plaats. Welke vorm krijgen die begrippen in het hedendaagse beleid en hoe definiëren we die in de gescheiden werelden van het dagelijks leven en de geplande stad.

Referaat

Arnold Reijndorp / Leeke Reinders

Wonen is een dynamisch proces, dat niet ophoudt bij de oplevering van een gebouw of wijk. Bewoners zijn geen passieve consumenten maar actieve gebruikers van ruimte die de door de professionals geplande en van betekenis voorziene stad omvormen en naar hun hand zetten. Hoe kunnen we vanuit dit perspectief een ‘sense of place’ ontwikkelen, dat inzicht biedt in de rol van plekken en sferen voor beleid. En ook inzicht in het belang dat plek en plaats hebben voor bewoners, om vertrouwdheid, trots en verbondenheid vorm te geven? En hoe kunnen we daarin het alledaagse leven de betekenis geven die het verdient en dus vermijden dat die betekenis de bewoner wordt afgenomen op het moment dat de professional beleid maakt?

Gastreferaat

Willem Frijhoff – Emiritus hoogleraar Geschiedenis van de Nieuwe Tijd aan de VU in Amsterdam.

In het verhaal van de gescheiden werelden van professionals en bewoners speelt het denken van de Franse filosoof Michel de Certeau een belangrijke rol. In deze lezing wordt uitgebreid ingegaan op de betekenis van De Certeau voor onze kennis van het stedelijk leven. De officiële stad reikt de bewoner een fysieke vorm aan en een sociale structuur, de bebouwde ruimte, organisatievormen en voorzieningen. Maar elke stedeling bouwt aan zijn eigen stads cultuur, die samen met die van anderen de geleefde identiteit van de hele stad gaat bepalen. Daarom ziet de ‘alledaagse’ stad er heel anders uit dan de ‘geplande’ stad. Natuurlijk is de grens tussen beide werelden niet zo scherp. Maar deze notie dwingt beleidsmakers te onderkennen dat hun plannen nooit naar verwachting worden opgepakt en uitgevoerd door de bewoner voor wie ze zijn bedoeld.

Praktijkreferaat

Karin van Dreven – Tot 1 maart 2009 directeur van corporatie Woonplus in Schiedam; vanaf 1 maart 2009 algemeen directeur van corporatie HaagWonen in Den Haag.

De spagaat van de twee werelden werkt door in de praktijk van een corporatie. Hoe bewust kan je daarmee omgaan? Kunnen professionals in hun werkpraktijk die tegenstelling overbruggen?

Uitwisseling tussen de deelnemers en met Karin van Dreven over de werkpraktijk en reflectie en aanbevelingen van Arnold Reijndorp en Leeke Reinders.

15/04/09 Voorbij de branding

Bijeenkomst 2

Branding is een middel tot interventie. En een manier om die interventie te baseren op de belevenis van bewoners en op de geschiedenis van de wijk. Maar branding roept ook veel op dat geen vervolg krijgt, dat onbenut blijft.

Referaat

Arnold Reijndorp / Leeke Reinders

De praktijk van branding onderzocht; welk proces is gaande. Branding levert verhalen en symbolen over de wijk. Als het goed gaat houdt branding bewoners een spiegel voor. Voor opdrachtgevers biedt het vooral kennis die houvast geeft om de vernieuwing te sturen. Het levert een interpretatie van de geschiedenis op, die een legitimatie wordt van de projecties van de toekomst. Maar de vraag is of branding wel ruimte wil en kan bieden aan de complexe en gelaagde geschiedenis van een wijk; welk verhaal wordt verteld? Identiteit en de daarop gebaseerde symbolen zijn immers het resultaat van sociale tegenstellingen en kunnen voor afzonderlijke groepen in een wijk een verschillende betekenis hebben. En: wat gebeurt er na de branding met de ongebruikte informatie en hoe kan de ingezette dynamiek een vervolg krijgen? Wordt de kracht van branding wel voldoende benut?

Gastreferaat

Hans Mommaas – Hoogleraar Vrijtijdswetenschappen Universiteit van Tilburg, Bijzonder hoogleraar Stedelijke dynamiek en Cultuur Universiteit Utrecht en o.a. lid van de VROMraad.

Hoe ervaren bewoners hun wijk en hoe kom je daarachter. Authentiek is een sleutelwoord bij belevenis en ervaring. Welke authenticiteit komt in branding naar voren? Is branding werkelijk in staat om het alledaagse leven in kaart te brengen? Zijn er ook andere manieren om identiteit en karakter van een wijk te achterhalen? Welke invloed hebben de resultaten van branding op de geleefde stad?

Praktijkreferaat

Maarten Königs – Partner van de Holland Branding Groep in Utrecht

Branding gaat op zoek naar geschiedenis en karakter van de wijk. Welke verhalen levert branding op en wat betekent branding voor beleid; wat doe je met het niet-buikbare verhaal, het verhaal dat wel bestaat maar niet past in de toekomstvisie op de wijk? Is een meer gedifferentieerde methodiek van branding mogelijk en is dus ook een meer diverse uitkomst denkbaar of kan de opdrachtgever daar niet mee uit de voeten?

Uitwisseling tussen de deelnemers en met Maarten Königs over de werkpraktijk en reflectie en aanbevelingen van Arnold Reijndorp en Leeke Reinders.

11/05/09 Over woonmilieus

Bijeenkomst 3

Vanuit de verhalen en symbolen die branding genereert, worden criteria voor woonmilieus geformuleerd. Maar die uitkomsten zijn niet vanzelfsprekend de spiegel van het alledaagse leven in de stad.

Referaat

Arnold Reijndorp / Leeke Reinders

Verhalen, beelden en symbolen komen voort uit gebruiken en praktijken in de wereld van alledag. Dezelfde, of misschien juist andere, verhalen, beelden en symbolen sturen op hun beurt het beleid van professionals. Sociaal-ruimtelijke praktijken geven vorm aan leefstijlen en daarmee verbonden leefwerelden; maar kun je die zomaar omzetten in woonmilieus? Welke concepten van woonmilieus worden op de tekentafels bedacht? Hoe worden verschillen in klasse, leefwijzen en leefstijlen, inkomen e.d. uitgedrukt en geaccommodeerd? Het alledaagse leven blijkt vaak een veel gedifferentieerder beeld op te leveren dan in woonmilieus kan worden ondergebracht. Er zijn vaak meer overeenkomsten in ruimtelijk gedrag van zeer verschillende groepen dan gedacht. Kunnen nieuw te vormen woonmilieus zich meer aanpassen aan de dynamische leefwerelden van verschillende groepen?

Gastreferaat

Ivan Nio – Sociaal geograaf en zelfstandig onderzoeker; gastdocent aan de Universiteit van Amsterdam en gastonderzoeker van het PBL

Zowel de gebruikerswereld als de planningswereld bevatten ideeën en gebruiken van private en publieke sferen; hoe worden die gedefinieerd en hoe werken ze? Wat zijn grenzen en routes? Welke principes van in- en uitsluiting spelen een rol? Op welke manieren nemen bewoners de ruimte in bezit? Toe-eigening is ook sociale strijd tussen groepen in private en publieke domeinen. Welke gemeenschapsvormen (hechte sociale cohesie of juist lichtere gemeenschappen) horen daarbij?

Praktijkreferaat

Bianca Seekles – Hoofd Initiatief en Concept bij ERA Bouw (een bouwende ontwikkelaar) in Zoetermeer

Een projectontwikkelaar zoekt houvast bij het formuleren van een identiteit voor nieuwe buurten. Hoever kan een strategie voor woonmilieus doordringen en de werkelijkheid bepalen?

Uitwisseling tussen de deelnemers en met Bianca Seekles over de werkpraktijk en reflectie en aanbevelingen van Arnold Reijndorp en Leeke Reinders.

02/06/09 Opnieuw thuis voelen

Bijeenkomst 4

Thuis, identiteit, plek en plaats vragen om nieuwe definities en een nieuwe (beeld)taal om de gescheiden werelden te overbruggen.

Referaat

Arnold Reijndorp / Leeke Reinders

De herdefinitie van thuis. Het inbedden van een complexe geschiedenis in identiteit en karakter van een wijk. Hebben we een andere strategie voor de definitie van woonmilieus en voor de gemeenschapsvorming die daarmee wordt beoogd? Kunnen we handreikingen bieden aan de praktijkwerelden van bewoners en professionals? Hoe ontkomen we aan een beleidstaal die de stedelijke vernieuwing definieert en daarbij de alledaagse praktijken van bewoners en gebruikers uitsluit?

Gastreferaat

Neeltje ten Westenend – Ontwerper en filmmaker in Utrecht

In een wijk gedomineerd door hoogbouwflats heeft iedere bewoner wel een verhaal over zijn uitzicht. De film 'Perfect Day' die ruimtelijk ontwerper en filmmaker Neeltje ten Westenend maakte samen met Henriette de Waal, geeft beelden van alledaagse handelingen en feestelijke momenten, waarin verschillende uitzichten samenkomen. Daarmee ontstaat een reeks korte vertellingen over de gedeelde buitenruimte. Bij de vertoning van de film zal de maakster vertellen hoe zij tijdens een verblijf in de Utrechtse wijk Overvecht onderzocht hoe flatbewoners hun omgeving bekijken en gebruiken. Welke mogelijkheden biedt de documentaire film om in het alledaagse leven door te dringen? Welke beeldtaal hoort daarbij?

Praktijkreferaat

Jeanne van Heeswijk – Beeldend kunstenaar in Rotterdam

De culturele benadering levert vormen van tijdelijke participatie en interventie op. In de woorden van Jeanne van Heeswijk: 'om plek te kunnen geven aan het ongeplande en om het nog te wensen te kunnen benoemen'. Identiteit en vertrouwen zijn het resultaat.

Uitwisseling tussen de deelnemers en met Jeanne van Heeswijk over de werkmethode en reflectie en aanbevelingen van Arnold Reijndorp en Leeke Reinders.

Achtergrond

Inmiddels zijn er drie STADSWIJKstudies georganiseerd. De eerste twee – onder de titel ‘Theorie en praktijk van de stedelijke vernieuwing’ – waren gebaseerd op het boek *Stadswijk. Stedenbouw en dagelijks leven*, geschreven door Arnold Reijndorp. De derde serie vond plaats op grond van het werk van Evelien Tonkens en had als onderwerp ‘Actief burgerschap en activerende organisaties in de wijk’.

Werd in de eerste serie gekozen voor onderwerpen die vanuit het verschillend perspectief van sociaal en fysiek werden benaderd, al bij de tweede serie werd gekozen voor thema's waarin dat kunstmatig onderscheid verviel. Ook in deze serie is het vanzelfsprekend dat de sociale en ruimtelijke aspecten opgaan in één benadering. Juist in deze serie is de sociaal-ruimtelijke praktijk van de stadsbewoner uitgangspunt. Het sociale leven heeft een ruimtelijk gevolg. De twee zijn ineengevloeid.

De rode draad in de STADSWIJKstudies4 is geformuleerd vanuit het werk van de Franse cultuurhistoricus Michel de Certeau. In zijn boek (in de Engelse vertaling) *The Practice of Everyday Life* uit 1984 heeft hij een aantal overwegingen weten te verwoorden die uiterst actueel zijn, omdat zij ons nu helpen met het begrijpen van de tegenstelling tussen de onbewuste routines van de stadsbewoner in het leven van alledag en het beleid van de officiële stad. In de woorden van cultuurhistoricus Willem Frijhoff: ‘De alledaagse stad wordt gekenmerkt door de manier waarop individuen vormgeven aan de cultuur. Ze getuigen van de tactieken om zich een persoonlijke of groepsgebonden leefruimte toe te eigenen en daaraan een eigen betekenis te geven. Dat geschiedt in een omgeving die mensen van boven of van buiten wordt aangereikt door de instituties die macht bezitten... Mensen accepteren die instituties als voorwaarden en kaders voor hun handelen, maar trekken daarin vervolgens hun eigen plan, soms lijnrecht tegen het aanbod of de officiële, utopische programmering in.’ De sociaal-ruimtelijke praktijken van stadsbewoners verlopen dus niet conform de verwachtingen van beleidsmakers en uitvoerders.

Met deze fundamentele constatering begint het vierdaagse programma de STADSWIJKstudies4. Het leidt tot een wezenlijk andere visie op het werk van professional, overheid, corporatie of ontwikkelaar in de transformatie van de stadswijk. Het leidt ook tot een andere manier van spreken, schrijven en verbeelden van het stadsleven.

Organisatie van de STADSWIJKstudies

De leergang wordt georganiseerd door Trancity, uitgeverij voor publicaties en organisator van bijeenkomsten op het gebied van de stedelijke ontwikkeling (www.trancity.nl).

Het programma is inhoudelijk ontwikkeld door Arnold Reijndorp, Bart Lammers adviseur wonen/zorg/welzijn van Bureau Ruyterveer (www.ruyterveer.org), Leeke Reinders en Simon Franke van Trancity.

Praktische gegevens

Data

Vier dagbijeenkomsten in 2009, van 09.45 uur tot 16.30 uur. Maandag 23 maart, woensdag 15 april, maandag 11 mei, dinsdag 2 juni.

Locatie

De bijeenkomsten vinden plaats in Stadscafé De Observant in Amersfoort. De Observant is goed bereikbaar met openbaar vervoer; ongeveer vijftien minuten lopen van station Amersfoort. Vlakbij De Observant bevindt zich een parkeergarage. Na uw inschrijving ontvangt u het precieze adres en een routebeschrijving.

Kosten en annulering

- De kosten van deelname aan de serie bedragen € 1.390,- (exclusief btw). Dit bedrag is inclusief consumpties en een lunch tijdens de bijeenkomsten en een borrel na afloop van de laatste bijeenkomst.
- Iedere deelnemer ontvangt na afloop van de leergang een exemplaar van de publicatie, ter waarde van € 19,50.
- Een tweede deelnemer uit dezelfde organisatie ontvangt een korting van tien procent.
- U ontvangt voor de kosten een factuur van Trancity, die uiterlijk drie weken voor aanvang van de reeks dient te zijn betaald.
- Tot uiterlijk drie weken voor aanvang kunt u kosteloos annuleren. U dient dit schriftelijk te doen bij Trancity. Bij annulering binnen drie weken wordt de helft van het inschrijfgeld in rekening gebracht.
- Mocht u onverwacht verhinderd zijn voor een van de bijeenkomsten, dan kunt u altijd een collega uw plaats laten innemen.

Informatie

Voor meer informatie over inhoud en organisatie van het programma kunt u contact opnemen met Trancity / Simon Franke, sfranke@trancity.nl of 023 532 41 44.

Aanmelding

U kunt zich aanmelden door dit formulier ingevuld in een enveloppe te zenden aan Trancity, Antwoordnummer 1668, 2000 VC Haarlem (geen postzegel nodig). Telefonisch contact met Trancity: 023 532 41 44.

Ook – en eenvoudiger – kunt u zich aanmelden via de website van Trancity. www.trancity.nl/stadswijkstudies brengt u direct bij het programma en het inschrijfformulier.

Ik meld mij aan voor deSTADSWIJKstudies4

Naam m / v

Voornaam of voorletter(s)

Functie

Organisatie

Adres

Postcode en plaats

E-mailadres

Telefoonnummer

Tweede deelnemer zelfde organisatie ja / nee

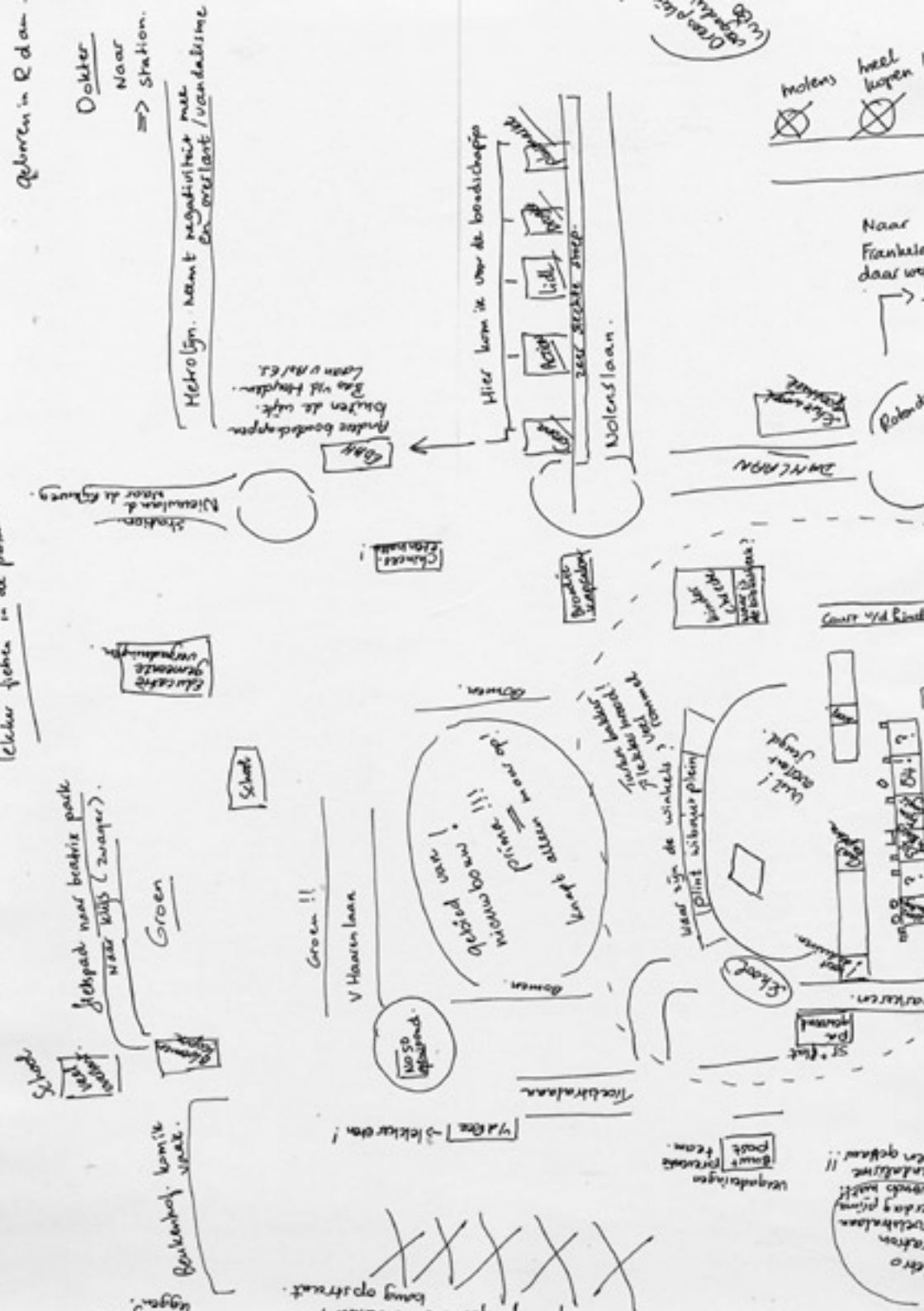
Factuuradres indien afwijkend

Organisatie

Adres

Postcode en plaats

Neemt niet deel, maar bestelt wel een exemplaar van de publicatie 'De alledaagse en de institutionele stad', à € 19,50

Publicatie

Arnold Reijndorp / Leeke Reinders e.a.

De alledaagse en de institutionele stad
Over identiteit, sociale praktijken van bewoners en het institutionele beleid

Paperback, 160 pagina's. formaat 14 x 22 cm, € 19,50
 Verschijnt na afloop van de leergang in september 2009

Rondom en met de thema's van deze serie STADSWIJKstudies zal een publicatie worden gemaakt. Het boek werkt de vragen die in het programma worden opgeworpen verder uit. Het biedt stof tot overdenking en handvatten voor al diegenen die in de stadswijk vanuit lokale overheden en maatschappelijke organisaties bezig zijn met de transformatie van de woonwijken.

De deelnemers van deSTADSWIJKstudies4 ontvangen, enige tijd na afloop van de programma's, een gratis exemplaar van het boek. Voor niet-deelnemers is het boek te koop via de boekhandel en via de webwinkel van Trancity.

Wilt u niet deelnemen aan de programmaserie, maar wel de publicatie bestellen, dan kunt u ook gebruikmaken van het aanmeldformulier, vink aan 'neemt niet deel, maar bestelt wel een exemplaar van de publicatie'. Direct na verschijnen wordt het boek u dan opgestuurd met een factuur voor € 19,50. U betaalt geen verzendkosten.

Foto: Ivan Nio, uit 'Atlas Westelijke Tuinsteden Amsterdam'